

ضرورت رعایت حقوق اجتماعی دوستان در روابط با یکدیگر از دیدگاه اسلام

جمیله احسانی^۱

چکیده

در دنیای امروز، شاهد کمرنگ شدن بسیاری از ارزش‌ها، از جمله احترام به حقوق دیگران، هستیم. این موضوع در روابط دوستانه نیز نمود پیدا کرده و شاهد تضییع حقوق دوستان در بسیاری از موارد هستیم. از این رو، بررسی ضرورت رعایت حقوق اجتماعی دوستان در روابط با یکدیگر از دیدگاه اسلام، موضوعی مهم و ضروری به نظر می‌رسد. هدف از تدوین این مقاله که به روش توصیفی-تحلیلی و با ابزار کتابخانه‌ای گردآوری شده است، بررسی ضرورت رعایت حقوق اجتماعی دوستان در روابط با یکدیگر از دیدگاه اسلام است. یافته‌ها حاکی از آن است که رعایت حقوق اجتماعی دوستان، فواید بسیاری برای افراد و جامعه دارد. از جمله این فواید می‌توان به ترویج صمیمیت و اعتماد، استحکام روابط، کسب رضایت خداوند، ایجاد جامعه‌ای سالم و امن اشاره کرد. با توجه به یافته‌های این مقاله، می‌توان گفت که رعایت حقوق اجتماعی دوستان در روابط با یکدیگر، از آموزه‌های مهم دینی است که ضرورتی انکارناپذیر دارد.

واژگان کلیدی: حقوق، حقوق اجتماعی، دوستان، اسلام.

^۱ طلبه سطح دو مدرسه‌ی علمیه سجادیه تهران.

مقدمه

اسلام به عنوان یک دین جامع، به تمامی ابعاد زندگی انسان، از جمله روابط اجتماعی، توجه ویژه‌ای دارد. یکی از مهم‌ترین روابط اجتماعی، دوستی و رفاقت است. در این دین، دوستی و رفاقت نه تنها امری پسندیده، بلکه واجب و ضروری دانسته می‌شود. با این حال، در دنیای معاصر، شاهد کم‌رنگ شدن بسیاری از ارزش‌ها، از جمله احترام به حقوق دیگران، مشاهده شده است. این موضوع در روابط دوستانه نیز نمود پیدا کرده و بسیاری از افراد، حقوق دوستان خود را نادیده می‌گیرند.

رعایت حقوق اجتماعی دوستان، فواید بسیاری برای افراد و جامعه دارد. از جمله این فواید می‌توان به ترویج صمیمیت و اعتماد، استحکام روابط، کسب رضایت خداوند، و ایجاد جامعه‌ای سالم و امن اشاره کرد. از این رو، بررسی ضرورت رعایت حقوق اجتماعی دوستان در روابط با یکدیگر از دیدگاه اسلام، موضوعی مهم و ضروری به نظر می‌رسد. به همین دلیل این مقاله درصدد پاسخگویی بدین پرسش است که ضرورت رعایت حقوق اجتماعی دوستان در روابط با یکدیگر از دیدگاه اسلام چیست؟

در سال‌های اخیر، مقالات متعددی در زمینه حقوق اجتماعی منتشر شده است اما در هیچ کدام از این مقالات به بررسی حقوق اجتماعی دوستان پرداخته نشده است. به همین دلیل در ادامه تنها برخی از مقالات در زمینه حقوق اجتماعی آورده شده است.

- ابراهیم موسی زاده و فهیم مصطفی زاده؛ «مبانی حقوق اجتماعی»؛ در این مقاله ضمن آشنایی با زمینه‌های فکری حقوق اجتماعی، جایگاه این حقوق در اندیشه‌های اسلامی و غربی بررسی شده است.

- محمد حسین اسکندری، «حقوق اجتماعی انسان از دیدگاه امام علی علیه السلام»؛ در این مقاله به رابطه بین حق و تکلیف از دیدگاه آن حضرت اشاره شده و سپس مبنای حقوق و تکالیف انسان مورد بررسی قرار گرفته و بعد از آن به انگیزه حکومت و سیاست از دیدگاه حضرت علی(ع) پرداخته شده است. پایبندی به اصول و ارزش‌های اخلاقی، تقید با احکام الهی، انتقادپذیری، منع از تملق و تشریفات، مشورت و احترام به فکر دیگران از موضوعات مطرح شده در این باره اند و در پایان به برخی از حقوق اقتصادی مانند آزادی تولید همراه با

تأمین اجتماعی، رعایت عدالت در تقسیم بیت المال، توجه به قشر ضعیف و برخی دیگر از حقوق اجتماعی انسان نیز اشاره شده است.

- فاطمه آناهید، امیر رضاپور، وحید حاج پنجه‌لی زاده، «خانواده و تاثیر آن بر رعایت حقوق اجتماعی مردم»؛ در این مقاله نتایج نشان می‌دهد هر چه قدر انسان به حقوق و تکالیف اجتماعی خود آشنا باشد در جهت احقاق آن آگاهانه و بصورت جدی تلاش خواهد کرد و همچنین تکالیف خود را در راستای رعایت حقوق سایرین در جامعه به نحو احسن انجام خواهد داد و این معنا و مفهوم واقعی دموکراسی و آزادی انسان در هر اجتماعی هست.

وجه تمایز این مقاله با مطالعات پیشین، در این است که به طور خاص به بررسی ضرورت رعایت حقوق اجتماعی دوستان در روابط با یکدیگر از دیدگاه اسلام می‌پردازد. در این مقاله، با استفاده از منابع معتبر دینی، به این موضوع پرداخته می‌شود که چرا رعایت حقوق اجتماعی دوستان در اسلام واجب و ضروری دانسته شده است.

در ادامه، به بررسی مفهوم شناسی، ضرورت و راهکارهای عملی برای رعایت حقوق اجتماعی دوستان از دیدگاه اسلام پرداخته خواهد شد.

۱. مفهوم شناسی

در هر پژوهشی نیاز است تا واژگان کلیدی و پرتکرار از نظر لغوی و اصطلاحی مورد واکاوی قرار گیرد تا هر گونه ابهام از نظر خواننده برطرف گردد. در این مقاله به بررسی واژگان دوست، روابط و حقوق اجتماعی پرداخته خواهد شد.

۱-۱. دوست

دوست در لغت به معنای محب، یکدل، یکرنگ، صدیق، حبیب، ولی، خلیل، اخ، ودود، می‌باشد.^۱ دوست یک معنای عام و غیر مشهور دارد و آن هر چیزی است که انسان با آن مانوس می‌گردد. مثلاً اگر فردی بیشتر اوقات خویش را با کتاب مانوس باشد، کتاب دوست اوست. علاوه بر این معنا، دوست

^۱ دهخدا، لغتنامه دهخدا، ج ۸، ۲، ۱۱۲۳۶.

معنای خاص نیز دارد؛ به دو فرد از نوع انسان که در اثر مشابهت در دین، مذهب، افکار، عواطف، رفتار، قومیت، سن ... با یکدیگر مانوس هستند، دوست به معنای خاص و مشهور اطلاق می‌شود.^۱ دوست به هر دو معنای یاد شده، از عوامل مهم و موثر در زندگی انسان، خصوصاً جوانان به شمار می‌آید. در امور معنوی و دینی می‌تواند در سعادت یا شقاوت انسان نقش مهمی داشته باشد.

«قرآن کریم در یک نگاه همه مومنین را با هم دوست و برادر می‌داند و انتظار دارد نگاه مومنین به یکدیگر از این منظر باشد».^۲

دوستی با برادران دینی یکی از شعارهای ریشه‌دار و اساسی اسلامی است و مسلمانان از هر نژاد، قبیله، زبان و سن و سال را برادر یکدیگر معرفی می‌شود هر چند یکی در شرق جهان زندگی کند و دیگری در غرب، به تعبیر دیگر اسلام تمام مسلمانان را در حکم یک خانواده می‌داند و همه را خواهر و برادر یکدیگر خطاب کرده نه تنها در لفظ و شعار که در عمل و تعهدهای متقابل هم خواهر و برادر یکدیگرند.^۳

بر اساس دیدگاه مفسرین، دوستان، برادران دینی هستند البته برادران سببی نه نسبی که از یکدیگر ارث ببرند.^۴

۱-۲. روابط

از نظر لغوی روابط جمع رابطه و از ریشه ربط گرفته شده و به معنی پیوندها و پیوستگی‌ها می‌باشد. این کلمه با واژه ارتباط نیز هم خانواده است و از یک ریشه می‌باشد. «ارتباط، خطوط ارتباطی، وسایل ارتباطی، مبادله، گزارش، ابلاغیه، ابلاغ، اطلاعیه، نقل و انتقال، مراد، اخبار مشارکت، جلسه رسمی و سری فراماسون‌ها، عمل رساندن و...».^۵

^۱ صادق زاده قمصری، کتاب تربیت اسلامی ۶ به کوشش محمد علی حاجی ده ابادی، ص ۴۶.

^۲ «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ»؛ حجرات: ۱۰.

^۳ ابوالفتح حسینی جرجانی، آیات الاحکام، ج ۲، ص ۷۸؛ طیب، اطيّب البیان فی تفسیر القرآن، ج ۱۲، ص ۲۲۸.

^۴ کاشفی سبزواری، مواهب علیه، ج ۱، ص ۹۲۸.

^۵ آریانپور کاشانی، فرهنگ فارسی به انگلیسی، ص ۴۳۲.

در فرهنگ فارسی معین نیز، واژه ارتباط یک بار بصورت مصدر متعددی و بار دیگر بصورت اسم مصدر معنی شده است:

«مصدر متعددی: ربط دادن، بستن، بستن چیزی را با چیز دیگر؛ اسم مصدر: بستگی، پیوند، پیوستگی رابطه».^۱

این واژه در عین حال که بسیار رایج است و بدیهی به نظر می‌رسد اما در تعریف آن، یک اجماع کلی وجود ندارد و هر اندیشمندی با توجه به نوع نگرش، میزان اطلاعات علمی و حوزه مطالعاتی خود تعریفی از آن ارائه داده است.

ارسطو، فیلسوف یونانی شاید اولین اندیشمندی باشد که دو هزار و سیصد سال پیش نخستین بار در زمینه‌ی ارتباط مؤثر، سخن گفت. او در تعریف این واژه می‌نویسد: «ارتباط عبارت است از جستجویی برای دست یافتن به کلیه وسایل و امکانات موجود برای ترغیب و اقناع دیگران».^۲

در علوم اجتماعی و تربیتی به هر نوع وابستگی که میان دو یا چند چیز وجود دارد و همچنین تأثیر و نفوذی که یک چیز در دیگری داشته باشد، رابطه می‌گویند.^۳

در حوزه جامعه‌شناسی، معمولاً اصطلاح رابطه اجتماعی را به کار می‌برند که هدف آن ترسیم شرایطی است که دو یا چند نفر در رفتاری مشارکت دارند که در چارچوب آن، هر یک از آنان رفتار دیگری را به طرز معناداری به حساب می‌آورد. در نتیجه رفتار مذکور بر همین اساس جهت‌گیری می‌شوند.^۴

واژه روابط و یا رابطه به صورت مستقیم در قرآن به کار نرفته است، اما از جمله مشتقاتی که به معنای نزدیک با آن به کار رفته است، واژه «رابطوا» است که در سوره‌ی آل عمران به آن اشاره گردیده است. قرآن کریم می‌فرماید:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ؛ ای

اهل ایمان! شکیبایی کنید و دیگران را هم به شکیبایی وادارید و با

یکدیگر پیوند و رابطه برقرار کنید و از خدا پروا نمایید تا رستگار شوید».^۵

^۱ معین، فرهنگ فارسی معین، ص ۱۸۹.

^۲ محسنیان راد، ارتباط شناسی: ارتباطات انسانی، ص ۷۴.

^۳ شعاری‌نژاد، فرهنگ علوم رفتاری، ص ۳۴۵.

^۴ ماکس، اقتصاد و جامعه، ص ۳۱.

^۵ آل عمران: ۲۰۰.

✓ **امر به معروف و نهی از منکر:** امر به معروف و نهی از منکر، از واجبات دینی است که در راستای حفظ حقوق افراد و جامعه انجام می‌شود. البته این کار باید با دلسوزی و خیرخواهی و به روش صحیح انجام شود. «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ؛ و از میان شما باید گروهی باشند که (دیگران را) به خیر دعوت نمایند و امر به معروف و نهی از منکر کنند و آنها همان رستگارانند»^۱.

در نتیجه رعایت حقوق اجتماعی دوستان، از مهم‌ترین عوامل ایجاد جامعه‌ای سالم و امن است. آموزه‌های دینی، راهکارهای متعددی برای تحقق این امر ارائه می‌دهند. با عمل به این آموزه‌ها، می‌توان جامعه‌ای آرمانی مبتنی بر صلح، آرامش و عدالت را بنا نهاد.

^۱ آل عمران: ۱۰۴.

نتیجه‌گیری

رعایت حقوق اجتماعی دوستان در روابط با یکدیگر، از آموزه‌های مهم دینی است که فواید بسیاری برای افراد و جامعه دارد. با رعایت این حقوق، می‌توان روابط دوستانه خود را استحکام بخشیده و به ایجاد جامعه‌ای سالم و امن کمک کرد. به همین دلیل این مقاله با هدف شناخت ضرورت رعایت حقوق اجتماعی دوستان در روابط با یکدیگر با کمک مطالعات پیشین و منابع در دسترس تدوین شده است و به نتایج زیر دست یافته است.

انسان موجودی اجتماعی است و برای بقا و شادکامی به تعامل با دیگران، به خصوص دوستان، نیاز دارد. دوستی‌های سالم و قوی فواید دنیوی و اخروی متعددی دارند، اما برای پایدار ماندن به اصولی مانند رعایت حقوق اجتماعی نیاز دارند. رعایت حقوق اجتماعی دوستان به معنای احترام به نیازها، خواسته‌ها و احساسات آنها است. این امر شامل ایمان و تقوا، صداقت و وفاداری، رازداری، حمایت در مواقع نیاز، نصیحت و خیرخواهی، گذشت و ایثار، احترام و تکریم می‌شود. رعایت حقوق اجتماعی دوستان فواید متعددی دارد، از جمله؛ ترویج صمیمیت و اعتماد؛ استحکام روابط؛ کسب رضایت خداوند ایجاد جامعه‌ای سالم؛ برای رعایت حقوق اجتماعی دوستان می‌توان از راهکارهای مختلفی استفاده کرد، از جمله؛ احسان و نیکوکاری؛ صبر و حلم؛ امر به معروف و نهی از منکر.

رعایت حقوق اجتماعی دوستان از مهم‌ترین عوامل حفظ و ارتقای روابط دوستانه، کسب رضایت خداوند و ایجاد جامعه‌ای سالم و امن است. با عمل به آموزه‌های دینی و تلاش برای حفظ حقوق دوستان، می‌توان به دوستی‌های عمیق‌تر و پایدارتر و جامعه‌ای آرمانی مبتنی بر صلح، آرامش و عدالت دست یافت.

منابع

- ✓ قرآن کریم ترجمه محسن قرائتی.
- ✓ نهج البلاغه ترجمه حسین انصاریان.

کتاب

۱. آراسته‌خو، نقد و نگرش بر فرهنگ اصطلاحات علمی-اجتماعی، تهران: گسترده، چاپ اول، ۱۳۶۹ش.
۲. آریانپور کاشانی، عباس، فرهنگ فارسی به انگلیسی، تهران: انتشارات امیرکبیر، چاپ هفتم، ۱۳۸۷ش.
۳. ابوالفتوح حسینی جرجانی، سیدامیر، آیات الاحکام، تهران: نوید، چاپ اول، ۱۴۰۴ق.
۴. امامی، سید حسن، حقوق مدنی، تهران: اسلامیة، چاپ دوازدهم، ۱۳۷۴ش.
۵. انصاری، مرتضی بن محمد امین، المکاسب، قم: مجمع الفکر اسلامی، چاپ بیست و سوم، ۱۳۹۸ش.
۶. بیستونی، محمد، رفاقت و دوستی از دیدگاه قرآن و روایات، تهران: بیان جوان، ۱۳۸۷ش.
۷. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، تصنیف غررالحکم و دررالکلم، مترجم: مصطفی درایتی، مشهد: ضریح آفتاب، چاپ اول، ۱۳۸۱ش.
۸. چینی فروشان، شکوه، صداقت و سیمای صادقین در قرآن و حدیث، قم: بیان جوان، ۱۳۸۸ش.
۹. حرانی، ابومحمد، تحف العقول، مترجم: صادق حسن زاده، قم: آل علی (ع)، چاپ شانزدهم، ۱۳۹۳ش.
۱۰. دهخدا، علی اکبر، لغتنامه دهخدا، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۷ش.
۱۱. سجادی، جعفر، فرهنگ اصطلاحات و تغییرات عرفانی، تهران: طهوری، چاپ دهم، ۱۳۹۳ش.
۱۲. شعاری‌نژاد، علی اکبر، فرهنگ علوم رفتاری، تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۵ش.
۱۳. شعرانی، ابوالحسن؛ قریب، محمد، نثر طوبی، قم: کتابفروشی اسلامیة، چاپ پنجم، ۱۳۸۸ش.
۱۴. صادق زاده قمصری، علیرضا، کتاب تربیت اسلامی ۶ به کوشش محمد علی حاجی ده ابادی، تهران: نشر تربیت اسلامی، ۱۳۸۰ش.

۱۵. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، تهران: فراهانی، ۱۳۵۹ش.
۱۶. طبیب، سید عبدالحسین، اطیب البیان فی تفسیر القرآن، قم: انتشارات اسلام، چاپ دوم، ۱۳۷۸ش.
۱۷. عمید، فرهنگ فارسی جیبی عمید، تهران: راه رشد، ۱۳۸۹ش.
۱۸. قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، چاپ یازدهم، ۱۳۸۳ش.
۱۹. کاشفی سبزواری، حسین بن علی، مواهب علیه، تهران: اقبال، ۱۳۶۹ش.
۲۰. کریمی، یوسف، روان‌شناسی اجتماعی (نظریه‌ها، مفاهیم و کاربردها)، تهران: نشر روان، چاپ سی و ششم، ۱۳۹۶ش.
۲۱. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، مترجم: حسین استاد ولی، قم: دارالثقلین، چاپ دوم، ۱۳۹۱ش.
۲۲. ماکس، وبر، اقتصاد و جامعه، ترجمه: عباس منوچهری و دیگران، تهران: مولی، ۱۳۷۴ش.
۲۳. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ترجمه و تصحیح: علی اکبر غفاری، تهران: درالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۳ش.
۲۴. محدثی، جواد، آموزش اخلاق فردی و اجتماعی، قم: نورالسجاد، ۱۳۹۲ش.
۲۵. محسنیان راد، مهدی، ارتباط شناسی: ارتباطات انسانی، تهران: نشر سروش، چاپ دوم، ۱۳۸۷ش.
۲۶. معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، تهران: انتشارات امیرکبیر، چاپ پنجم، ۱۳۶۲ش.
۲۷. مفید، محمدبن محمد، امالی شیخ مفید، مترجم: طه طرزی، تهران: آدینه سبز، چاپ دوم، ۱۳۹۴ش.
۲۸. موسوی خوئی، سید ابوالقاسم، مصباح الفقاهه فی المعاملات، قم: فقاہت، چاپ دوم، ۱۳۹۳ش.

مقالات

۱. بهشتی و همکاران، صمد، تبیین جامعه شناختی رابطه‌ی احساس امنیت اجتماعی و سلامت اجتماعی، مجله دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی، دوره ۱۸، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۹ش.

۲. زمانی، جعفر، چورکه یکشوه، احمد، ضرورت طراحی فضای برای صلح با رویکرد ایجاد حس صلح دوستی، سومین کنفرانس بین المللی پژوهش در علوم و تکنولوژی، برلین، ۱۹ تیرماه ۱۳۹۵ش.
۳. شارع پور و همکاران، محمود، بررسی رابطه انواع اعتماد با اعتماد اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه مازندران، مطالعات اجتماعی ایران سال چهارم، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۰ش.
۴. صفورایی پاریزی، محمدمهدی، اثربخشی رعایت آموزه‌های اخلاقی اسلامی در کارآمدی خانواده، پرتال شیعه کوئیت.
۵. فتحی، ایت اله، امرانی، ابراهیم، نقش و کار کرد دین و معنویت در سلامت روانی، نشریه بصیرت و تربیت اسلامی، شماره پیاپی ۳۷، تابستان ۱۳۹۵ش.
۶. فعالی، محمد تقی، آرامش، رهیافت‌ها و راهکارها، پژوهش نامه اخلاق، سال پنجم، شماره ۱۸، زمستان ۱۳۹۱ش. پرتال حوزه نت.
۷. موسی زاده، ابراهیم، مصطفی زاده، فهیم، بررسی مبانی حقوق اجتماعی، پژوهش نامه ی انتقادی و برنامه های علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال دهم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۸۹ش.
۸. خیاط، علی، شرح و تبیین دعای روز دوم ماه مبارک رمضان، خبرگزاری رسا، ۱۵ فروردین ۱۴۰۱. کد خبر: ۷۰۶۰۷۷.